

УДК 338.2

**ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДХОДІВ ЩОДО ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

*Каличева Н.Є., д.е.н., професор,
Чорнобровка І.В., к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)*

У статті розкриті питання державного регулювання ринкової системи. Зазначено, що в сучасних умовах розвиток економічної системи, яка є саморегулюючою по своїй суті, неможливий без втручання держави. Розкрито вплив конкуренції на економічні системи та роль держави у формуванні досконалого

© Каличева Н.Є., Вісник економіки транспорту і промисловості № 76-77, 2021/2022
Чорнобровка І.В.

ринкового середовища. Обґрунтовано, що визначення напрямів впливу держави на економічну систему повинно здійснюватися шляхом розвитку власної складної наукомісткої конкурентоспроможної продукції. Відмічено, що основними механізмами формування макроекономічної політики стабільності в провідних країнах світу є грошово-кредитна та фіскальна політика, а також політика прямого втручання. Окреслено ключові напрями втручання держави у сфері економіки для забезпечення стабільності ринкової системи на національному рівні в сучасних умовах.

Ключові слова: держава, регулювання, економічна система, ринковий механізм, саморегуляція, конкуренція.

JUSTIFICATION OF APPROACHES TO STATE REGULATION OF ECONOMIC SYSTEMS IN MODERN CONDITIONS

***Kalicheva N.E., doctor of economic sciences, professor,
Chernobrovka I.V., PhD in Economics, Associate Professor (USURT)***

State regulation of the economy is the activity of the state to create legal economic and social prerequisites necessary for the sustainable functioning of the economic system in accordance with the goals and priorities of state economic policy, for the realization of national interests of the state. The economy is a complex mechanism, self-regulation of which clearly operates within the classical market system. But the real economy has a more complex structure in which there are additional regulatory forces - investment, perturbations, loans, inflows of money into the bank from other sources, the political situation and so on. In addition, there is the possibility of capital outflows abroad, ie the element of opening the system. Therefore, the economic system is always influenced by factors that create instability of the economic system. In addition, the monetary and financial system, in which the main link is the bank, can independently form their own laws of regulation, which is typical of self-regulation. Thus, given the dynamics and reflexivity, the processes in the real economy are so complicated that self-regulation, ie the free market, there is very little room, but it should always be. A significant disadvantage of the free market is the lack of stimulation of basic research, as well as the production of non-competitive goods, without which society can not do. The growth of small business under these conditions weakens the stability of the economic system of a country with a weak economic system and increases the margin of stability of developed countries. This means that in terms of the country's development strategy to ensure the stability of its economic system must develop, first of all, the production of complex knowledge-intensive competitive products. Small business should be ancillary, serving domestic production, national financial-industrial groups, concerns, companies, etc. The free market has shortcomings, which are manifested in the violation of stability. Therefore, in developed countries, the state undertakes the implementation of stability policy, which contributes to the leveling of the situation, and its intermediate goal is to achieve a stable price level, full employment and balance of payments. The mechanisms for implementing macroeconomic stability policies in developed countries are monetary and fiscal policies and direct intervention policies. Developed countries pursue their stabilization policies in such a way as to ensure profits in full employment. The main goal of state economic policy in the market system is a full, equal concern for the optimal functioning of the market mechanism and the basic social values - economic, humanitarian, political human rights, freedom, social justice, security and progress. At the same time, social justice in developed countries is on the same level with the main goal of the market - profit maximization.

Keywords: state, regulation, economic system, market mechanism, self-regulation, competition.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Державне регулювання економіки – це діяльність держави щодо створення правових економічних і соціальних передумов, необхідних для стійкого функціонування економічної системи згідно з цілями й пріоритетами державної економічної політики, заради реалізації національних інтересів країни [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державне регулювання є одним із вагомих інструментів впливу на соціально-економічний розвиток країни, що розкрито в роботах Диканя В.Л., Ковбасюка Ю. В. Адамовської В.С., Жарая С. Б., Захарченка В. І., Лебьодкіна К.С, Мазія Н., Сенишина О. С. та інших [2-10]. У своїх дослідженнях зазначені науковці відзначають необхідність державного регулювання національної економічної системи з метою забезпечення ефективного розвитку країни. Але, для забезпечення стабільності в умовах мінливості ринкового середовища, вплив державного регулювання має бути спрямований на підтримку національних інтересів країни. Втручання держави в економіку необхідне постійно, адже ринковий механізм не завжди спрацьовує, особливо за умов, коли проявляються суттєві недоліки ринку.

Мета статті. Метою публікації є дослідження проблем державного регулювання економічної системи з метою забезпечення її сталого функціонування при трансформації ринкового середовища в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка є складним механізмом, саморегуляція якого чітко діє в межах класичної ринкової системи. Але реальна економіка має складнішу структуру, в якій виникають додаткові сили регулювання - інвестиції, збурення, кредити, надходження грошей в банк з інших джерел, політична ситуація тощо.

Крім того, з'являється можливість витікання капіталу за кордон, що призводить до розмикання системи. Тож на економічну систему завжди впливають чинники, що породжують її нестійкість. До того ж грошово-фінансова система, в якій головною ланкою є банк, може самостійно формувати свої закони регулювання, що характерно для саморегуляції. Отже, з урахуванням динаміки і рефлексивності, процеси у реальній економіці настільки ускладнюються, що саморегуляції, тобто вільному ринкові, залишається досить мало місця, але вона завжди має бути [1].

У будь-якій довільній системі, в тому числі й економічній, якщо вона стає нестійкою, система саморегуляції, тобто вільний ринок, просто не спрацьовує. Нестійкість будь-якої національної економічної системи неодмінно породжує кризу.

Забезпечити нормальне функціонування складної економічної системи, до якої входить система ринкової саморегуляції, може лише держава [11]. Якщо процеси стають нестійкими, то в деяких випадках успіху можна досягти навіть швидше, відключивши систему саморегуляції зовсім, бо вона є системою стабілізації навколо певного рівня виробництва в межах раціональної структури.

Розглянемо функції або сфери діяльності, в яких вільний ринок спрацьовує частково і має суттєві недоліки. Передусім це виявляється в реалізації ідеї вільного ринку - вільної конкуренції, яку сучасні капіталістичні монополії та олігополії викривляють настільки, що мова йде не про вільну конкуренцію, а про недосконалу. Це означає, що розвинуті країни беруть на себе функції з регулювання та підтримування конкуренції, протидіють скуповуванню конкурентів монополіями, сприяють створенню нових фірм і, в розумних межах, міжнародній торгівлі з метою

розвитку внутрішньої конкуренції, приймають закони, спрямовані проти змови монополій, не підтримують злиття монополій, роблять спроби розбиття монополій та олігополій [3].

Суттєвим недоліком вільного ринку є відсутність стимуляції фундаментальних наукових досліджень, а також виробництва неконкурентоспроможних товарів, без яких суспільство обійтися не може. Зростання малого бізнесу за цих умов послаблює стійкість економічної системи держави зі слабкою економічною системою та збільшує запас стійкості розвинутих країн. Це означає, що з точки зору стратегії розвитку країни для забезпечення стійкості її економічної системи потрібно розвивати, в першу чергу, виробництво складної наукомісткої конкурентоспроможної продукції. Малий бізнес має бути допоміжним, таким, що обслуговуватиме вітчизняне виробництво, національні фінансово-промислові групи, концерни, компанії тощо.

Вільний ринок має недоліки, які виявляються в порушенні стабільності. Тому в розвинутих країнах держава бере на себе реалізацію політики стабільності, що сприяє вирівнюванню кон'юнктури, а її проміжною метою є досягнення стабільного рівня цін, повної зайнятості та збалансованості платіжного балансу [12].

Механізми реалізації макроекономічної політики стабільності в розвинутих країнах - це грошово-кредитна і фіскальна політика та політика прямого втручання. Розвинуті держави так проводять свою стабілізаційну політику, щоб забезпечуватися прибуток в умовах повної зайнятості [3].

Тож основними напрямками втручання держави в усі сфери економіки, незалежно від форми власності, є:

- забезпечення кредитоздатності підприємств реального сектора економіки, відновлення обігового капіталу, створення можливості для поступового нарощування інвестицій в основний виробничий капітал, його структурну перебудову та

модернізацію;

- наведення порядку в економіці, який би перекрив економічні джерела живлення тіньової економіки, що вимагає зміни грошово-фінансової системи в країні та системи розрахунків;

- забезпечення необхідних умов стійкості економічної системи, що потребує підпорядкування банківської системи інтересам реального сектора економіки та втручання держави в економіку з метою усунення додаткових зворотних зв'язків, які породжуються рефлексивністю;

- сприяти відродженню свого внутрішнього ринку для забезпечення ліквідності власних товарів;

- розробка поетапної стратегії економічного зростання: на першому етапі – розширення внутрішнього ринку, на другому – проникнення на ринки інших країн;

- створення раціональної структури економіки, без чого неможливе економічне зростання;

- розроблення програми для стимулювання виробництва, розв'язання соціальних проблем ефективної та справедливої податкової системи, яка б у межах грошово-фінансової системи ефективно взаємодіяла з банківською системою.

Висновки. Основною метою державної економічної політики в ринковій системі є рівноцінна, однакова турбота як про оптимальне функціонування ринкового механізму, так і про базові суспільні цінності – економічні, гуманітарні, політичні права людини, свободу, соціальну справедливість, безпеку і прогрес. При цьому соціальна справедливість у розвинутих країнах стоїть на одному щаблі з головною метою ринку – максималізацією прибутку. Об'єднання цих двох цілей і є основою концепції соціально зорієнтованого регульованого ринкового господарства, що веде до досягнення вищої мети розвинутої держави - підвищення економічного

добробуту суспільства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державне регулювання економіки: навч. посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. К.: КНЕУ, 2000. 316 с.

2. Ефективність державного управління в умовах реформ: наук. розробка / Ю. В. Ковбасюк, Н. Г. Джинчарадзе, Ю. П. Сурмін [та ін.]. К.: НАДУ, 2014. 76 с.

3. Дикань В.Л., Кірдіна О.Г. Сутнісні аспекти конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2009. № 28. С. 13-20.

4. Дикань В.Л., Островерх Г.Є. Удосконалення механізмів державного управління розвитком залізничної галузі України у євроінтеграційному просторі. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 11–19.

5. Адамовська В.С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напрямку економічної політики в сучасних умовах господарювання. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1063> (дата звернення: 02.04.2022)

6. Жарая С. Б. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності на регіональному рівні: шляхи розвитку в Україні та європейська практика: монографія. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2011. 270 с.

7. Захарченко В. І., Борисов О. Г., Іванищева А. В. Зарубіжний і вітчизняний досвід державного регулювання економіки для сучасної України / За ред. В. І. Захарченко. Одеса: Видавничий центр студія «Нігоціант», 2005. 128 с

8. Лебьодкін К.С. Державна підтримка суб'єктів господарювання малого бізнесу. *Економічна теорія та право*. 2016. № 2. С. 183—194.

9. Мазій Н. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва *Науковий вісник*. 2011. Вип. 8 URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Mazij.pdf> (дата звернення: 04.04.2022)

10. Сенишин О. С., Горинь М.О. Державне регулювання економіки : навч. посібник. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 334 с.

11. Дикань В. Л., Корнієв М. В. Державне регулювання промислового розвитку України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. №. 61. С. 9-19.

12. Каличева Н.Є. Державне регулювання, як фактор забезпечення ефективного функціонування національної транспортної системи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. Вип. 31. С. 27-31.

REFERENCES

1. Chystov S. M., Nykyforov A. Ye., Kutsenko T. F. ta in (2000). Derzhavne rehuliuivannia ekonomiky: navch. posibnyk [State regulation of the economy: textbook. Manual]. K.: KNEU, (in Ukrainian)

2. Kovbasiuk Yu. V., Dzhyncharadze N. H., Surmin Yu. P. ta in. (2014). Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia v umovakh reform: nauk. rozrobka/ [The effectiveness of public administration in terms of reforms: science. development]. K.: NADU, (in Ukrainian)

3. Dykan V.L., Kirdina O.H. (2009). Sutnisni aspekty konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky. [Essential aspects of the competitiveness of the national economy]. *Bulletin of Transport Economics and Industry*, no. 28, pp. 13-20.

4. Dykan V.L., Ostroverkh H.Ie. (2018). Udoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia rozvytkom zaliznychnoi haluzi Ukrainy u yevrointehratsiinomu prostori. [Improving the mechanisms of state management of the development of the railway industry of

Ukraine in the European integration space]. *Bulletin of Transport Economics and Industry*, no. 62, pp. 11–19.

5. Adamovska V.S. (2017). Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky ta vybir napriamu ekonomichnoi polityky v suchasnykh umovakh hospodariuvannya. [The mechanism of state regulation of the economy and the choice of economic policy in modern economic conditions]. *Public administration: improvement and development*, (electronic journal), no 4. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (accessd 02 April 2022)

6. Zharaia S. B. (2011). Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання pidpriemnytskoi diialnosti na rehionalnomu rivni: shliakhy rozvytku v Ukraini ta yevropeiska praktyka: monohrafiia. [Mechanisms of state regulation of entrepreneurial activity at the regional level: ways of development in Ukraine and European practice: monograph.] Nat. acad. state упр. under the President of Ukraine. K., (in Ukrainian)

7. Zakharchenko V. I., Borisov O. H., Ivanyshcheva A. V. (2005). Zarubizhnyi i vitchyzniani dosvid derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky dlia suchasnoi Ukrainy. [Foreign and domestic experience of state regulation of the economy for modern Ukraine]. Odesa: Publishing Center Studio "Nigotsiant", (in Ukrainian)

8. Lebodkin K.S. (2016). Derzhavna pidtrymka subiektiv hospodariuvannya maloho biznesu. Ekonomichna teoriia ta pravo. [State support of small businesses]. *Economic theory and law*, no 2, pp. 183-194.

9. Mazii N. (2011). Pryntsypy ta mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання rozvytku pidpriemnytstva. [Principles and mechanisms of state regulation of entrepreneurship]. *Scientific Bulletin* (electronic journal), vol. 8. Available at: <http://www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Mazij.pdf> (accessd 04 April 2022)

10. Senyshyn O. S., Horyn M.O. (2014). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky: navch. posibnyk. [State regulation of the economy: textbook. manual.] Lviv: Ivan Franko National University of Lviv (in Ukrainian)

11. Dykan V. L., Kornii M. V. (2018). Derzhavne rehuliuвання promyslovoho rozvytku Ukrainy. [State regulation of industrial development of Ukraine]. *Bulletin of Transport Economics and Industry*, no. 61, pp. 9-19.

12. Kalycheva N.Ie. (2018). Derzhavne rehuliuвання, yak faktor zabezpechennia efektyvnoho funktsionuvannya natsionalnoi transportnoi systemy. [State regulation as a factor in ensuring the effective functioning of the national transport system]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, vol. 31, pp. 27-31.